

تحلیلی بر جایگاه سیاست‌های کلی تأمین اجتماعی در امور اجتماعی^۱

محمد غریب‌شاه

محمود نوائی لواسانی

مقدمه

شناخت اهداف، توانمندی‌ها، مسائل، مشکلات و نیازهای جامعه در کنار به‌کارگیری روش مناسب حل مسائل، ارائه راه‌حل‌ها و انجام اقدامات عملی، گام‌های اساسی رسیدن به جامعه آرمانی و متعالی هستند. جامعه منشوری رنگارنگ، متنوع و دارای ابعاد اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی است (چلبی، ۱۳۸۶) که هر کدام حوزه‌ای تخصصی برای مطالعه و پژوهش به خود اختصاص داده‌اند. حوزه اجتماعی به معنای عام، امور زندگی انسان به‌عنوان موجودی اجتماعی را در برمی‌گیرد و شامل موضوعاتی مانند روابط بین انسان‌ها، کنش‌های اجتماعی، تعامل فرد با گروه، موقعیت فرد در گروه و جامعه، مشارکت اجتماعی و رفاه انسان‌ها - به‌عنوان اعضای جامعه - می‌شود (وبستر، ۲۰۲۱).

امور اجتماعی^۲ در برگیرنده واقعیت‌ها و پدیده‌های متنوع بروز و ظهور یافته در جامعه است که در کنار هم، در سلسله مراتب یا دسته‌ای از علل و عوامل، توصیف‌کننده وضعیت اجتماعی جامعه است. رسمیت‌بخشی به «امر اجتماعی» که به هست‌ها و باید‌ها در جامعه می‌پردازد، امکان سیاست‌گذاری در حوزه اجتماعی را فراهم نموده است (میری، ۱۳۹۶).

ساروخانی (۱۳۸۰) واژه social fact به‌کار رفته در آثار دورکیم را به امر اجتماعی ترجمه کرده و این مفهوم را به نقل از وی شامل پدیده‌هایی می‌داند که از قلمرو فردی جدا و موضوع مطالعه جامعه‌شناختی هستند. ویژگی‌های امر اجتماعی عبارت از: خارجی بودن^۳ (خارج از فرد)، استمرار^۱ (بین نسلی) و اجبار^۲ (تسلط بر زندگی فردی) است.

۱. تهیه شده در کمیته امور اجتماعی کمیسیون علمی، فرهنگی و اجتماعی دبیرخانه مجمع تشخیص مصلحت نظام

2. Affairs

3. Exteriority

در تقسیم‌بندی موضوعات رشته‌های علمی همواره تلاش شده است نوعی سنخ‌بندی ایجاد شود که مرزهای مشخص و تفکیک‌شده‌ای بین هر کدام از علوم ترسیم نماید. «موضوع تحولات اقتصادی و مشکلات و معضلات پیرامون آن در حیطه علم اقتصاد»، «موضوعات سیاسی و روابط بین‌الملل در حیطه علوم سیاسی»، «موضوعات مدیریت در حیطه علم مدیریت» و «موضوعات اجتماعی در حیطه علوم اجتماعی» مطالعه و تحقیق می‌شود. سؤال اینجاست که با فرض مشخص بودن حیطه موضوعی هر کدام از رشته‌ها، موضوعات و مفاهیم مختلف علوم اجتماعی در چند بُعد قابل احصا و بررسی هستند؟

دسته‌بندی و مطالعه مجموعه موضوعات اجتماعی، وابسته به منافع کارکردی نویسندگان آن‌ها و در جهت اهداف، ماموریت‌ها و کارویژه‌های این نوع مطالعات است. دانشجو، پژوهشگر، نظریه‌پرداز، کارشناس و یا اندیشکده، پژوهشگاه، سازمان، نهاد و... هر کدام موضوعات اجتماعی را براساس منافع، اهداف و رویکردهای آموزشی، پژوهشی و سازمانی به شیوه خاص خود دسته‌بندی می‌نمایند. این پژوهش با اهداف اکتشافی و توصیفی به دنبال شناخت گونه‌بندی‌های متنوع امور اجتماعی و توصیف گونه‌بندی متناسب با رویکرد سیاست‌گذاری کلان است و پرسش اساسی این است که اگر با رویکرد سیاست‌گذاری و نظارت کلان به جامعه بنگریم، گونه‌شناسی امور اجتماعی چگونه خواهد بود؟

از آن جهت که هدف اصلی این پژوهش، توصیف امور اجتماعی و تشریح جایگاه تأمین اجتماعی در مجموعه امور اجتماعی است، ماهیت این تحقیق «کاربردی» است. نوع پژوهش، «کیفی» و روش گردآوری اطلاعات آن «کتابخانه‌ای» است که فرایند گردآوری اطلاعات با ابزار «فیش‌برداری» صورت گرفته و روش تحقیق نیز به صورت

«مقایسه‌ای، تطبیقی و اسنادی» انجام شده است. برای دستیابی به هدف اکتشافی پژوهش ضمن مقایسه گونه‌شناسی‌های متنوع امور اجتماعی که در سازمان‌ها و نهادهای مرتبط انجام شده، مفهوم امور اجتماعی و تعاریف، ابعاد و مولفه‌های گوناگون آن با استفاده از روش اسنادی و مطالعه متون و آثار منتشر شده در عرصه علوم اجتماعی تشریح شد؛ براساس نتایج مطالعه تطبیقی و اسنادی، هدف توصیفی پژوهش که تعریف «امور اجتماعی» و گونه‌شناسی آن با رویکرد سیاست‌گذاری کلان است، ارائه گردید و بر مبنای این گونه‌بندی، محورها و ابعاد امور اجتماعی در سیاست‌های کلی تأمین اجتماعی ابلاغی مقام معظم رهبری، شناسایی و دسته‌بندی شد.

جایگاه تأمین اجتماعی در الگوی پایه اسلامی - ایرانی پیشرفت

بحث تحقق عدالت اجتماعی و ارتباط آن با مقوله تأمین اجتماعی در الگوی پایه اسلامی - ایرانی پیشرفت تبیین شده است.

در بخش تدابیر این الگو آمده است:

«۲۱- تحقق عدالت مالیاتی و کاهش فاصله‌های جمع درآمد خالص خانوار از طریق ایجاد نظام یکپارچه مالیات‌ستانی، تأمین اجتماعی و ارائه تسهیلات مالی با بهره‌گیری از سامانه جامع اطلاعاتی ملی».

همچنین در بخش مبانی و ذیل سرفصل مبانی «انسان‌شناختی» آمده است:

با توجه به مبادی پیش گفته، انسان دارای حقوقی از جمله حق حیات معقول، آگاهی، زیست معنوی و اخلاقی، دینداری، آزادی توأم با مسئولیت، تعیین سرنوشت و برخورداری از دادرسی عادلانه است.

انسان موجودی اجتماعی است و تأمین بسیاری از نیازها و شکوفایی استعدادهای خود را در بستر تعامل و مشارکت جمعی جستجو می‌کند.

در بخش آرمان‌ها که به حیات طیبه و اهم ارزش‌های تشکیل‌دهنده آن اشاره شده است:

«اهم روش‌های تشکیل‌دهنده حیات طیبه عبارت‌اند از: معرفت به حقایق، ایمان به غیب، سلامت جسمی و روانی، مدارا و همزیستی با هم‌نوعان، رحمت و اخوت با مسلمانان، مقابله مقتدرانه با دشمنان، بهره‌برداری کارآمد و عادلانه از طبیعت، تفکر و عقلانیت، آزادی مسئولانه، انضباط اجتماعی و قانون‌مداری، عدالت همه‌جانبه، تعاون، مسئولیت‌پذیری، صداقت، نیل به کفاف، استقلال، امنیت و فراوانی».

در بخش «افق» این الگو آمده است:

«در سال ۱۴۴۴ هجری شمسی، مردم ایران دیندار، عموماً پیرو قرآن کریم، سنت پیامبر(ص) و اهل‌بیت(ع) و با سبک زندگی و خانواده اسلامی- ایرانی و روحیه جهادی، قانون‌مدار، پاسدار ارزش‌ها، هویت ملی و میراث انقلاب اسلامی، تربیت‌یافته به تناسب استعداد و علاقه تا عالی‌ترین مراحل معنوی، علمی و مهارتی و شاغل در حرفه متناسب‌اند و از احساس امنیت، آرامش، آسایش، سلامت و امید زندگی در سطح برتر جهانی برخوردارند».

تا سال ۱۴۴۴ ایران به پیش‌تاز در تولید علوم انسانی اسلامی و فرهنگ متعالی در سطح بین‌المللی تبدیل شده و در میان پنج کشور پیشرفته جهان در تولید اندیشه، علم و فناوری جای گرفته و از اقتصادی دانش‌بنیان، خوداتکا و مبتنی بر عقلانیت و معنویت اسلامی برخوردار و دارای یکی از ده اقتصاد بزرگ دنیا است. تا آن زمان، سلامت محیط زیست و پایداری منابع طبیعی، آب، انرژی و امنیت غذایی با حداقل نابرابری فضایی در کشور فراهم شده؛ کشف منابع، خلق مزیت‌ها و فرصت‌های جدید و وفور نعمت برای همگان با رعایت عدالت بین نسلی حاصل شده است. فقر، فساد و تبعیض در کشور

ریشه‌کن گردیده و تکافل عمومی و تأمین اجتماعی جامع و فراگیر و دسترسی آسان همگانی به نظام قضایی عادلانه تأمین شده است» (حیدری و همکاران، ۱۳۹۹).

جایگاه تأمین اجتماعی در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی

از سویی دیگر جایگاه نظام رفاه و تأمین اجتماعی کشور در منشور گام دوم کشور نیز مشاهده می‌شود. بیانیه گام دوم به‌عنوان منشوری برای «خودسازی، جامعه‌پردازی و تمدن‌سازی» منتشر شده است و اگرچه در این بیانیه اشاره مستقیمی به مقوله «تأمین اجتماعی» نشده، ولیکن برخی گزاره‌های به‌کاررفته در این بیانیه، دلالت‌هایی بر نقش‌ها و کارکردهای تأمین اجتماعی دارند. کلیدواژه‌هایی نظیر «عدالت»، «عزت»، «سربلندی ایران و ایرانی»، «ملتی با عزت»، «سرآمد در گسترش خدمات اجتماعی»، «توزیع عدالت‌محور»، «بودجه‌بندی نامتوازن»، «سنگین کردن کفه عدالت در تقسیم امکانات عمومی کشور»، «جابه‌جایی خدمت و ثروت از مرکز به همه جای کشور»، «فقر و غنا در مادیات و معنویات بشر اثر می‌گذارد»، «اقتصاد البته هدف جامعه اسلامی نیست اما وسیله‌ای است که بدون آن نمی‌توان به هدف‌ها رسید»، «عدالت ملاک مشروعیت و عدالت، در صدر هدف‌های اولیه همه بعثت‌های الهی است»، «دل‌های مسئولان به‌طور دائم باید برای رفع محرومیت‌ها بتپد و از شکاف‌های عمیق طبقاتی به‌شدت بیمناک باشد»، «تبعیض در توزیع منابع عمومی و میدان دادن، به‌ویژه خواری و مدارا با فریبکاران اقتصادی که همه به بی‌عدالتی می‌انجامد، به‌شدت ممنوع است، همچنین غفلت از قشرهای نیازمند حمایت، به هیچ‌رو مورد قبول نیست»؛ همگی دلالت بر ضرورت توجه به مقوله تأمین اجتماعی دارند (حیدری و همکاران، ۱۳۹۹).

جایگاه تأمین اجتماعی در سند چشم‌انداز

از ۸ فرآیند اصلی سند چشم‌انداز ۲۰ ساله (۱۴۰۴) جمهوری اسلامی ایران، یک بند بطور مستقیم و کامل به مقوله تأمین اجتماعی پرداخته و در سایر فرازها نیز به نوعی کلید واژه‌های مرتبط با این قلمرو ملحوظ نظر قرار گرفته است، که ترجمان آن را می‌توان در "عدالت اجتماعی"، "تأمین اجتماعی"، "رفع فقر و تبعیض"، "توازن اجتماعی و عدالت توزیعی"، "تکافل اجتماعی آحاد جامعه و به‌ویژه گروه‌ها و اقشار هدف"، "حمایت و تقویت نهاد خانواده" و "توسعه خیر جمعی (تعاون و سازگاری اجتماعی)" دانست. در این سند، جامعه ایرانی سال ۱۴۰۴ (افق سند چشم‌انداز) چنین ویژگی‌هایی خواهد داشت:

- توسعه یافته... با تأکید بر مردم‌سالاری دینی، عدالت اجتماعی... حفظ کرامت و حقوق انسان‌ها و بهره‌مند از امنیت اجتماعی...
 - برخوردار از سلامت، رفاه، امنیت غذایی، تأمین اجتماعی، فرصت‌های برابر، توزیع مناسب درآمد، نهاد مستحکم خانواده، به دور از فقر، فساد و تبعیض...
 - فعال... برخوردار از... روحیه تعاون و سازگاری اجتماعی
- در تهیه، تدوین و تصویب برنامه‌های توسعه و بودجه‌های سالیانه این نکته مورد توجه قرار گیرد که: ... کاهش فاصله درآمد میان دهک‌های بالا و پایین جامعه... باید متناسب با سیاست‌های توسعه و اهداف و الزامات چشم‌انداز تنظیم و تعیین شود و این سیاست‌ها و هدف‌ها بطور کامل مراعات شود (حیدری و همکاران، ۱۳۹۹).

جایگاه تأمین اجتماعی در قانون اساسی

مقوله رفاه عمومی و تأمین اجتماعی همگانی از موضوعاتی است که در اصول متعدد قانون اساسی، از جمله اصول ۳، ۲۱، ۲۸، ۲۹، ۳۱ و ۴۳ به آن پرداخته شده است.

موضوعات مشارکت عمومی، ایجاد رفع فقر، ایجاد عدالت و رفع تبعیض ناروا، رفع محرومیت در تغذیه، مسکن و تعمیم بیمه در اصل ۳، موضوعات حمایت از کودکان بی‌سرپرست و ایجاد بیمه خاص زنان خود سرپرست در اصل ۲۱، اشتغال‌زایی و ایجاد فرصت‌های برابر شغلی در اصل ۲۸، حق همگانی برخورداری از تأمین اجتماعی، تکلیف دولت به ارائه خدمات و حمایت‌های مالی و بیمه‌ای در اصل ۲۹، تأمین مسکن خانوارهای ایرانی به خصوص کارگران و روستائیان در اصل ۳۱، تأمین نیازهای اساسی، کارگستری و ایجاد فرصت‌های برابر شغلی و توانمندسازی در اصل ۴۳ تصریح شده است (حیدری و همکاران، ۱۳۹۹).

مهمترین مفاهیم و مضامین مرتبط با حوزه رفاه و تأمین اجتماعی در اسناد بالادستی جمهوری اسلامی ایران به این شرح است:

- ۱- زمینه‌سازی تحقق اصول قانون اساسی مرتبط و احکام و اسناد بالادستی؛
- ۲- ایجاد نظام چندلایه تأمین اجتماعی؛
- ۳- تأمین اجتماعی حق همگانی و تکلیف دولت؛
- ۴- فراگیری پوشش و همه‌گیری چتر رفاه و تأمین اجتماعی؛
- ۵- جامعیت خدمات و ایجاد زمینه بهره‌مندی همگانی و رفع موانع دسترسی؛
- ۶- کفایت مزایا و تضمین و تأمین نیازهای اساسی و اولیه و حداقل کیفیت زندگی (معیشت، سلامت و...) و سطح پایه خدمات؛
- ۷- پایدارسازی مالی نهادهای بیمه‌گر؛
- ۸- لایه‌بندی و سطح‌بندی خدمات؛
- ۹- ایجاد نظام قاعده‌گذاری و ریل‌گذاری مسیر حرکتی نهادهای فعال در حوزه رفاه و تأمین اجتماعی؛
- ۱۰- توانمندسازی، کارآفرینی و خوداتکایی افراد دچار فقر و آسیب اجتماعی؛

- ۱۱- بازاجتماعی شدن آسیب‌دیدگان اجتماعی به محیط خانواده، کار و جامعه؛
- ۱۲- اقتصاد عدالت‌بنیان و خشکاندن سرچشمه‌های تولید فقر و آسیب‌های اجتماعی؛
- ۱۳- پابندی به حقوق قانونی مكتسبه و رعایت تعهدات بین‌نسلی؛
- ۱۴- رعایت اصول، قواعد و محاسبات بیمه‌ای و تعادل منابع و مصارف و تنظیم ورودی‌ها و خروجی‌های بیمه‌گران اجتماعی؛
- ۱۵- جلب مشارکت همگانی مردم و بسیج آنها در مسابقه خیر؛
- ۱۶- حفظ و ارتقای ارزش ذخایر اندوخته‌ها و سرمایه‌های بیمه‌ای؛
- ۱۷- توجه به نقش بیمه‌های اجتماعی در تأمین مالی خدمات مورد نیاز اقشار جامعه و تجمیع منابع کوچک و توزیع ریسک؛
- ۱۸- توجه به کرامت انسانی افراد در ارائه خدمات و اولویت‌بخشی به پوشش‌های بیمه‌ای؛
- ۱۹- تفکیک وظایف حاکمیتی (با اتخاذ رویکرد فعال دولت) و تصدی‌گری (واگذاری امور به مردم)؛
- ۲۰- یکپارچه‌سازی خدمات پیشگیری، بهداشت و درمان (حیدری و همکاران، ۱۳۹۹).

طبقه‌بندی امور اجتماعی در حوزه نهادی

«نهادهای اجتماعی»^۱ به عنوان تاثیرگذاران و جریان‌سازهای جامعه در گونه‌بندی موضوعات نقش مهمی دارند، به‌رغم اینکه انجام وظایف سازمانی و ساختاری نهادها وابسته به تقسیم کار و چارت سازمانی آنهاست، مبنای نظری طبقه‌بندی موضوعات در نهادها نیز باید مورد توجه قرار گیرد. به عنوان مثال مراکز و سازمان‌هایی مانند «مرکز الگوی اسلامی- ایرانی پیشرفت»، «دفتر برنامه‌ریزی آموزش عالی وزارت علوم، تحقیقات

و فناوری»، «انجمن جامعه‌شناسی ایران»، «شورای اجتماعی کشور»، «موسسه رحمان»، «کمیسیون اجتماعی مجلس شورای اسلامی» و «کمیته اجتماعی و اقتصادی اروپا» نمونه‌هایی از نهادهایی هستند که با دیدگاه‌ها و ماموریت‌های متنوع و مختلف به آموزش، تحلیل و تهیه گزارش امور اجتماعی می‌پردازند و موضوعات اجتماعی را مبتنی بر اهداف خاص خود دسته‌بندی کرده‌اند.

ویژگی‌های اساسی طبقه‌بندی مطلوب امور اجتماعی

طبقه‌بندی مطلوب به‌طور کلی باید دارای جامعیت (فراگیری) و مانعیت (بازدارندگی) باشد که در مورد طبقه‌بندی امور اجتماعی و منطبق بر اهداف این پژوهش، لازم است ویژگی جهت‌مندی یا هدف‌مندی را نیز به آن افزود.

از نظر آیت‌الله رشاد در منطق رایج کنونی برای طبقه‌بندی علوم به دو شرط جامعیت و مانعیت تعریف توجه می‌شود، اما براساس نظریه «تناسق ارکان سازنده علم» باید شرط سومی هم در نظر گرفته شود که آن شرط «جهت» است؛ یعنی وقتی علمی را تعریف می‌کنیم، باید پیشاپیش بگوییم که تعریف ما تعریف پیشینی از آن علم است یا تعریف پسینی. زمانی که علم موجود را توصیف و تعریف می‌کنیم، تعریف ما تعریف پسینی (بعد از وقوع) است، اما زمانی که از تعریف مطلوب علم یا تعریف علم مطلوب سخن می‌گوییم، آن تعریف را پیشینی (قبل از وقوع) می‌نامیم؛ زیرا نگاه ما به آن علم پیشینی است. برای مثال در این نوع نگاه خواهیم گفت که علم اصول باید چنین باشد؛ در تعریف پیشینی به آنچه هست توجه نمی‌شود، بلکه آنچه باید باشد مدنظر قرار می‌گیرد. گرچه دو نگاه یاد شده متفاوت‌اند، هر دو در ماهیت، تکون و تطور علم دخیل و ارزشمند هستند، بنابراین در تعریف، به مثابه شرط باید رعایت شوند. بدین ترتیب در تعریف ارکان گوناگونی که نام بردیم باید افزون بر دو شرط معروف تاریخی، یعنی جامعیت و مانعیت، جهت‌مندی

را نیز مدنظر قرار دهیم (رشاد، ۱۳۹۰). در مورد طبقه‌بندی امور اجتماعی نیز ابتدا باید مشخص کنیم به دنبال سر و سامان دادن و دسته‌بندی موضوعات مختلف اجتماعی بدون هدف پویا و غایت مشخصی هستیم یا قرار است طبقه‌بندی موضوعات اجتماعی و همه اجزای آن در جهت مشخص و برای رسیدن به هدف تعیین شده شکل گیرد.

معمولا ابعاد موضوعات اجتماعی در سه سطح قابل بیان هستند. در سطح خرد، مفهوم، موضوع یا مصادیق اجتماعی مورد مطالعه به‌عنوان یک بعد اجتماعی در نظر گرفته می‌شود (مانند بیمه اجتماعی، فساد، مشارکت اجتماعی، فقر و...)، در سطح میانه، تعداد مشخصی از موضوعات براساس اشتراک حداکثری در یک بُعد قرار می‌گیرند (مانند جامعه‌شناسی جوانان، جامعه‌شناسی روستایی، نابرابری‌های اجتماعی و...) و در سطح کلان، موضوعات و مفاهیم اجتماعی براساس هدفی مشخص با حداقل اشتراک درونی و حداکثر افتراق بیرونی دسته‌بندی می‌شوند. هر کدام از این نوع دسته‌بندی‌ها کارکرد مشخصی دارد، اما طبقه‌بندی مناسب امور اجتماعی برای سیاست‌گذاری کلان، نوع سوم دسته‌بندی و در سطح کلان خواهد بود.

براساس جمع‌بندی طبقه‌بندی‌هایی که در این پژوهش مرور شد (جدول شماره ۱) و با توجه به اینکه تاکنون دسته‌بندی مدون، مصوب و مورد اجماعی برای مطالعه و تحلیل امور اجتماعی ارائه نشده است، گونه‌بندی امور اجتماعی در چهار بُعد «رفاه اجتماعی»، «سرمایه اجتماعی»، «مسائل اجتماعی» و «عدالت اجتماعی» بر مبنای روند طبیعی شکل‌گیری فرایندها و آرمان‌های جامعه و با الگوی ساختار-هدف یعنی «ساختار مناسب همراه با تقویت منابع و تضعیف موانع برای رسیدن به هدف» تدوین شد.

جدول شماره ۱: مرور ساختارهای طبقه‌بندی کننده امور اجتماعی

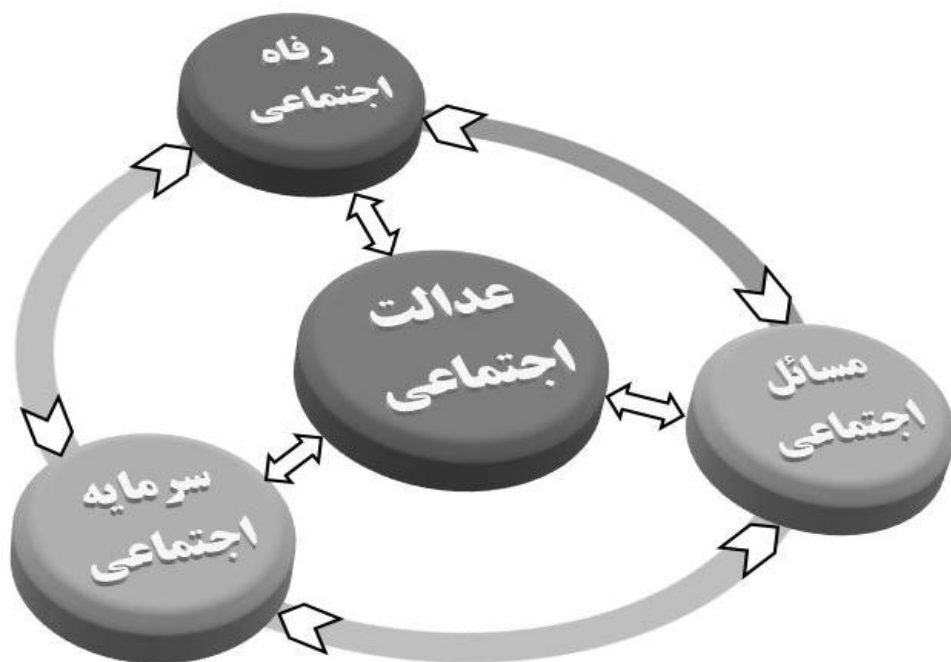
نوع فعالیت	هدف	ساختار	طبقه‌بندی کننده
برنامه‌ریزی	برنامه‌ریزی نظام آموزش عالی کشور	دولتی	دفتر برنامه‌ریزی درسی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
صنفی دانش‌محور	تولید دانش، تدوین قواعد، تقویت جامعه‌شناسی و هویت صنفی و روابط انجمنی	انجمن	انجمن جامعه‌شناسی ایران
سیاست‌گذاری، هماهنگی، تنظیم سازوکار اداری	سیاست‌گذاری، هماهنگی، ایجاد وحدت رویه و تنظیم سازوکار اداری در زمینه پیش‌بینی، پیشگیری و مقابله با پدیده‌ها، معضلات و آسیب‌های اجتماعی	دولتی	شورای اجتماعی کشور
دانش‌محور	بهبود و توسعه وضعیت اجتماعی کشور و کاهش آسیب‌های اجتماعی، با رویکرد علمی-فرهنگی	مردم‌نهاد	موسسه رحمان
سیاست‌گذاری دانش‌محور	تدوین و پیشنهاد سند الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت و تعمیق و توسعه تفکر، تحقیق و نظریه‌پردازی، ایجاد و حفظ فضای گفتگمانی پیرامون آن	حکومتی	مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت
ارائه گزارش مشورتی	ارائه نظر مشورتی در زمینه امور اجتماعی و اقتصادی به اتحادیه اروپا	بین‌المللی	کمیته اجتماعی و اقتصادی اروپا
قانون‌گذاری، نظارت	رسیدگی به طرح‌ها و لوایح قانونی، لوایح برنامه و بودجه، طرح‌های تحقیق و تفحص	تقنینی	کمیسیون اجتماعی مجلس شورای اسلامی

در طبقه‌بندی پیشنهادی، ساختار مناسب شامل مجموعه‌ای از امکانات و اقدامات مادی و معنوی است که نیازهای اساسی تک تک افراد را تأمین خواهد کرد (رفاه اجتماعی)، منابعی که باید تقویت شود، مجموعه دارایی‌های معنوی و ارتباطی جامعه است (سرمایه اجتماعی) و موانعی که باید تضعیف شود مشکلات و مسائلی است که رشد و

پیشرفت جامعه را متوقف یا کند می‌کند (مسائل اجتماعی) و هدف آرمانی هر جامعه دستیابی به عدالت اجتماعی است.

این الگو را می‌توان «طبقه‌بندی عدالت‌محور امور اجتماعی» نامید، زیرا از یک سو نشان‌دهنده حرکت تمام ارکان جامعه به سمت عدالت اجتماعی است و از سوی دیگر، روابط بین چهار امر اساسی اجتماعی به صورت دوطرفه با مرکزیت عدالت اجتماعی است (نمودار شماره ۱).

نمودار شماره ۱: طبقه‌بندی عدالت‌محور امور اجتماعی براساس الگوی ساختار-هدف

ابعاد چهارگانه این الگو و برخی از مصادیق و موضوعات مرتبط با آن‌ها به این شرح است:

عدالت اجتماعی^۱

موضوع و مفهوم عدالت از جمله مواردی است که شاید قدمت آن به شکل‌گیری اجتماعات اولیه بشری برسد و به‌طور مستند از اولین متون مذهبی و سنگ‌نوشته‌های دوران باستان می‌توان آن را به عنوان یک دغدغه و مسئله برای بشر بررسی کرد. برخی عدالت را اسم معنی می‌دانند یعنی مفهومی است که تصویری از آن در ذهن وجود دارد، در مقابل اسم ذات که دارای مابه‌ازای بیرونی است (علی‌خانی و همکاران، ۱۳۸۸)؛ اما به‌رغم اهمیت این موضوع، هنوز پژوهشگران، صاحب‌نظران، سیاست‌گذاران، برنامه‌ریزان و مجریان به تعریف مشخص و مورد اجماعی از عدالت نرسیده‌اند. برای نمونه، اخوان کاظمی (۱۳۷۸) معانی گوناگون عدل و عدالت را از نحله‌ها و حوزه‌های مختلف متون و اندیشه‌های سیاسی مسلمانان جمع‌بندی و به شرح زیر بیان کرده است:

- عدالت به عنوان ویژگی ماهوی نظم حاکم بر نظام خلقت؛
- عدالت به معنای قرار دادن هر چیزی در جای خویش؛
- عدالت به معنای رساندن حق به حق‌دار و رعایت اهلیت استحقاق‌ها و نفی تبعیض و نفی برابری مطلق؛
- عدالت به معنای اعتدال‌گرایی، میانه‌روی و رعایت ملکات متوسطه؛
- عدالت به معنای راستی و راست‌کرداری؛
- عدالت به معنای تناسب جرم با مجازات؛
- عدالت به معنای تأمین مصلحت عمومی به بهترین صورت ممکن؛

- عدالت در میانه، به معنای تقسیم مساوی خیرات مشترک عمومی؛
 - عدالت به معنای حسن در مجموع و کمال فضائل در مقابل جور به معنای مجموعه و تمام ردائل؛
 - عدالت به معنای تقوای فردی و اجتماعی و همسازی با نظم الهی حاکم بر طبیعت؛
 - عدالت به معنای انصاف؛
 - عدالت به معنای عقد قرارداد اجتماعی افراد برای تقسیم کار در حیات مدنی مبتنی بر شریعت؛
 - عدالت به معنای مفهومی همسان با عقل و خرد عملی؛
 - عدالت به معنای فقهی یعنی ملکه راسخ عامل ملازمت تقوا در ترک محرمات و انجام دادن واجبات؛
 - عدالت به معنای استقامت در طریق شریعت.
- همچنین دوگانه‌هایی مانند عینی-ذهنی، روبه‌ای (اجرایی)- ذاتی (اجتماعی)، جزایی-توزیعی و امثال اینها برای عدالت بیان شده است (علیخانی و همکاران، ۱۳۸۸).
- کلمه عدل ۲۸ بار در قرآن کریم تکرار شده است که در سه گروه آیات مربوط به «خداوند و عدالت»، «پیامبران و عدالت» و «انسان و عدالت» قابل تقسیم‌بندی هستند (فرجی آرپناهی، زهرا و همکاران، ۱۳۹۹).
- یکی از شاخص‌ترین این آیات که در گروه «پیامبران و عدالت» جای می‌گیرد، آیه ۲۵ سوره حدید است که خداوند می‌فرماید: ما رسولان خود را با دلایل روشن فرستادیم و با آنها کتاب و میزان نازل کردیم تا مردم قیام به عدالت کنند. در روایت اسلامی نیز به موضوع عدالت اهمیت والایی داده شده است، به طوری که حضرت علی(ع) فرموده‌اند: «العدل اساس به قوام العالم» (بحارالانوار، ج ۷۸، ص ۸۳، الحیات، ج ۶، ص ۳۳) عدل شالوده‌ای است که جهان هستی بر آن بنا شده است. «همچنین ایشان می‌فرمایند: «ما

حصن الدول بمثل العدل؛ (الحیات، ج ۶، ص ۳۳۰) هیچ دژی همچون عملی ساختن عدالت، حاکمیت را پاسداری نمی‌نماید.» در انقلاب اسلامی نیز عدالت از اهداف جامعه است. بر همین اساس مقام معظم رهبری اشارات و تأکیدات فراوانی در این زمینه داشته‌اند. ایشان می‌فرمایند: ما باید امروز جامعه را جامعه عدالت بکنیم. در بنای یک جامعه، عدالت از همه چیز مهمتر است (بیانات، ۱۳۶۸/۱۲/۲۲).

در نظام اسلامی، عدالت مبنای همه تصمیم‌گیری‌های اجرایی است و همه مسئولان نظام، از نمایندگان محترم مجلس شورای اسلامی، تا مسئولان بخش‌های مختلف اجرایی، بخصوص رده‌های سیاست‌گذاری و کارشناسی، و تا قضات و اجزای دستگاه قضایی، باید به جد و جهد و با همه اخلاص، در صدد اجرای عدالت در جامعه باشند (بیانات، ۱۳۷۰/۰۳/۱۴).

با توجه به همه مباحث و تعاریف مربوط به عدالت، می‌توان عدالت اجتماعی را به عنوان وضعیت آرمانی جامعه و همچنین شیوه‌های صحیح و درست رسیدن به این وضعیت تعبیر کرد. بر این اساس موضوعات مختلفی در حوزه عدالت اجتماعی قابل بررسی است که عناوین برخی از آن‌ها در جدول شماره ۱۳ بیان شده است:

جدول شماره ۲: موضوعات اصلی مرتبط با عدالت اجتماعی

موضوعات اصلی				
عدالت بین‌نسلی	عدالت توزیعی	عدالت جنسیتی	عدالت سازمانی	عدالت فضایی
عدالت فضایی	عدالت آموزشی	نابرابری‌های اجتماعی	عدالت اقتصادی	عدالت زبانی
آمایش سرزمین	فرصت‌های اجتماعی	احساس عدالت	تعارض منافع	عدالت‌خواهی

سرمایه اجتماعی

تعاریف مختلفی از سرمایه اجتماعی مطرح شده است: کلمن^۱ سرمایه اجتماعی را هموارکننده رسیدن به اهدافی می‌داند که در غیاب این سرمایه دست نیافتنی خواهند بود و یا با هزینه‌ای بالاتر می‌توان به آن‌ها دست یافت. سازمان اجتماعی سرمایه اجتماعی را تشکیل می‌دهد. در تعریف پاتنام^۲ از سرمایه اجتماعی، ویژگی‌های کیفی سازمان اجتماعی از قبیل اعتماد، هنجارها و شبکه‌ها موردنظر است که می‌توانند کارایی اجتماعی را بهبود بخشند. از نظر فوکویاما^۳ سرمایه اجتماعی توانایی افراد برای کار با یکدیگر در جهت اهداف عمومی گروه‌ها و سازمان‌ها است. سرمایه اجتماعی را می‌توان به‌عنوان مجموعه مشخصی از قواعد و هنجارهای غیررسمی مشترک میان اعضای یک گروه که همکاری میان آن‌ها را امکان‌پذیر می‌سازد، تعریف کرد. قواعد و هنجارهای مشترک به تنهایی سرمایه اجتماعی ایجاد نمی‌کنند، زیرا ممکن است ارزش‌ها، ارزش‌های نادرستی باشند. هنجارهایی که سرمایه اجتماعی را ایجاد می‌کنند باید واقعا در برگیرنده فضائی نظیر راست‌گویی، انجام تعهدات و عمل متقابل باشند (خسروی، ۱۳۹۸).

با توجه به تعاریف مختلفی که از «سرمایه اجتماعی» بیان شده است، سرمایه اجتماعی سازه یا مفهومی پیچیده و چندوجهی است که گونه‌ها (سرمایه اجتماعی قدیم یا درون‌گروهی و سرمایه اجتماعی جدید یا بین‌گروهی) و سطوحی (خاص و عام) در جنبه‌های عینی و ذهنی دارد. موضوعاتی مانند روابط انجمنی (شبکه روابط با گروه‌ها و نهادها)، هنجارها و اعتماد اجتماعی (اعتماد به نهادها، گروه‌ها و ارزش‌های اخلاقی شهروندی)، پیوندها و اعتماد بین‌فردی، همبستگی و انسجام اجتماعی و حمایت اجتماعی برخی از مولفه‌های سرمایه اجتماعی هستند (عبداللهی، ۱۳۸۶).

1. James S Coleman

2. Robert D. Putnam

3. Yoshihiro F Fukuyama

جدول شماره ۳: سرفصل و موضوعات اصلی مرتبط با سرمایه اجتماعی

موضوعات اصلی				
انسان‌های اجتماعی	هویت اجتماعی	اعتماد اجتماعی	مشارکت اجتماعی	گروه‌های اجتماعی
دین‌داری	جمعیت	امید اجتماعی	سلامت اجتماعی	ارتباطات اجتماعی

مسائل اجتماعی

«مسائل اجتماعی»^۱ پدیده‌های اجتماعی اعم از شرایط ساختاری و الگوهای کنشی است که در مسیر توسعه، یعنی وضعیت موجود و وضعیت مطلوب قرار می‌گیرند و مانع تحقق اهداف و تهدیدکننده ارزش‌ها و کمال مطلوب‌ها می‌شوند. این مسائل به‌عنوان پدیده‌هایی نامطلوب اذهان نخبگان و افکار عمومی مردم را به خود مشغول می‌دارند، به طوری که نوعی وفاق و آمادگی جمعی برای مهار آن‌ها پدید می‌آید و مقامات رسمی کشور را به چاره‌جویی و اقدام عملی در جهت اصلاح و رفع یا پیشگیری از آن‌ها وامی‌دارد. مسائل اجتماعی پدیده‌هایی غیرفردی، واقعی، متغیر، نسبی، قانون‌مند و قابل کنترل هستند که طرح و شناسایی علمی آن‌ها مستلزم وجود واحد اجتماعی مشخص، اصحاب اندیشه، تعامل صحیح و مناسب بین اندیشمندان اجتماعی و اعضای واحد اجتماعی ذی‌ربط و بالاخره فضای فکر و اجتماعی مناسب است (عبداللهی، ۱۳۸۳).

در ادبیات مسائل اجتماعی مفاهیمی مانند مشکل اجتماعی، بحران اجتماعی، آشفتگی اجتماعی، بی‌سازمانی اجتماعی، انقلاب اجتماعی، آسیب اجتماعی و انحرافات اجتماعی مطرح هستند. مشکل اجتماعی اگر راه‌حل اجتماعی داشته باشد به عنوان مسئله اجتماعی و اگر راه‌حل اجتماعی نداشته باشد به بحران اجتماعی تعبیر می‌شود. سطوح مختلف بحران اجتماعی عبارتند از آشفتگی اجتماعی، بی‌سازمانی اجتماعی و انقلاب اجتماعی. البته مسائل اجتماعی نیز در صورت عدم توجه در جامعه قابلیت تبدیل به آسیب‌های

1. Social problems

اجتماعی و انحرافات اجتماعی را دارند. آسیب اجتماعی، وضعیتی است که جامعه را دچار بیماری و کارکردهای آن را دچار اختلال کرده است. این آسیب را متخصصان علوم اجتماعی شناسایی و با ارائه راه‌کار، به حل آن اقدام می‌کنند. انحرافات اجتماعی ناظر به رفتارهایی است که حداقل یکی از این صفات را دارا باشد: رفتار منع شده، رفتار نکوهش شده یا رفتاری که مایه بدنامی است و یا موجب مجازات می‌شود.

مسائل اجتماعی را می‌توان بر مبنای حوزه وقوع یا مواجهه جامعه با آن به مسائل اجتماعی حوزه عمومی، حوزه اقتصادی، حوزه فرهنگی، حوزه زیستی و حوزه قضایی تقسیم‌بندی کرد.

بر این اساس، برخی از موضوعات اصلی مرتبط با مسائل و آسیب‌های اجتماعی عبارتند از:

جدول شماره ۴: موضوعات اصلی مرتبط با مسائل و آسیب‌های اجتماعی

موضوعات اصلی				
مواد مخدر	همجنس‌گرایی	کم‌فروشی	حوادث رانندگی	تنش آبی
شرب خمر	بی‌حجابی و بدحجابی	گران‌فروشی	ترافیک	نحوه مواجهه با مخاطرات طبیعی
قتل عمد و غیرعمد	آرایش افراطی	تورم	دروغ‌گویی	نحوه مواجهه با حوادث
نزاع	زنان خیابانی	اسراف	جرایم رانندگی	بهره‌گیری ناقص از سرمایه انسانی
نزاع جمعی	تجرد قطعی	تکدی‌گری	فقر	وابستگی به نفت
خشونت	افزایش سن ازدواج	زباله‌گردی	حاشیه‌نشینی	اقتصاد دولتی افراطی
قاچاق انسان	ازدواج با اتباع بیگانه	سگ‌گردانی	سالخوردگی جمعیت	نگاه افراطی به خارج
تجاوز به عنف	مفاسد اجتماعی	چک برگشتی	بیکاری	ساختار بودجه‌بندی

موضوعات اصلی				
بحران صندوق‌های بازنشستگی	تحریم	ترک نفقه	قانون‌گریزی	سرقت عادی
عدم رعایت اولویت‌ها	جرائم فضای مجازی	رکود	فساد اداری	سرقت مسلحانه
بی‌ثباتی اقتصاد	شخصیت ضداجتماعی	زورگیری	پول‌شویی	سالمندآزاری
تهاجم فرهنگی	دین‌ستیزی	افترا	احتکار	کودک‌آزاری
کسب و کار غیرمجاز	شیطان‌پرستی	برچسب‌زنی	اختلاس	همسرآزاری
طرح‌های نیمه‌تمام	عرفان‌های کاذب	بزهکاری	ارتشا	آزار زنان
طرح‌های راکد	تبلی‌اجتماعی	ایجاد مزاحمت	ایدز و بیماری‌های مقاربتی	فرار از خانه
تخریب محیط زیست	بی‌خانمانی	اختلاف دهک‌ها (ضرب جینی)	بیماری‌های غیرواگیر	کودک‌همسری
زمین‌خواری	اعتیاد و وابستگی دارویی	تعدی و سرقت میراث فرهنگی	مهاجرت	کودکان بی‌سرپرست
تخریب اموال عمومی	خودآزاری	ساخت‌وساز غیر مجاز	زندانیان و حبس‌زدایی	کودکان کار
درگیری‌های قومیتی	دگرآزاری	فلاکت (شاخص)	قاچاق کالا	کودکان بازمانده از تحصیل
آسیب‌های نوپدید	جعل اسناد	ازدواج اجباری	رباخواری	کودکان بی‌هویت
تنوع و تجمل‌طلبی	جعل عنوان	طلاق	نقض مالکیت معنوی	نوزاد فروشی
اختلاف طبقاتی	خشونت خانوادگی	طلاق عاطفی	نشر اکاذیب	تن‌فروشی
امنیت اجتماعی	آدم‌ربایی	ازدواج سفید (هم‌باشی)	اخلال در وحدت ملی	فحشا و منکرات
احساس امنیت	اخاذی	کارتن‌خوابی	انحراف جنسی	خودکشی

برخی از مسائل اجتماعی که علاوه بر منفی بودن دارای قبح اجتماعی و اخلاقی هم هستند، تحت عنوان «آسیب‌های اجتماعی»^۱ شناخته می‌شوند. برخی از آسیب‌های اجتماعی که علاوه بر منفی بودن و قبح اجتماعی و اخلاقی دارای منع قانونی هم باشند، تحت عنوان جرایم اجتماعی خوانده می‌شوند. پس جرایم و آسیب‌های اجتماعی هم جزئی از مسائل اجتماعی به شمار می‌روند (عبداللهی، ۱۳۸۳: ۱۴).

رفاه اجتماعی

در دوره‌های مختلف زمانی از رفاه اجتماعی با تعابیر متنوعی بیان شده است. در دهه ۱۹۷۰ میلادی، رفاه اجتماعی مجموعه قوانین، برنامه‌ها و خدمات سازمان یافته‌ای بود که هدف آن تأمین حداقل نیازهای اساسی آحاد جمعیت کشور است (زاهدی اصل، ۱۳۷۳). در دهه ۱۹۸۰ میلادی، رفاه اجتماعی به مجموعه اقدامات و خدمات گوناگون اجتماعی در جهت ارضای نیازهای افراد و گروه‌ها در جامعه و غلبه بر مسائل اجتماعی اطلاق می‌شد. در دهه ۱۹۹۰ میلادی، رفاه اجتماعی مجموعه شرایطی تلقی می‌شد، که در آن خشنودی انسان در زندگی مطرح است (ماکارو، ۱۳۷۸). زاهدی اصل (۱۳۸۱)، تعریفی جامع‌تر از رفاه اجتماعی با توجه به سیر شکل‌گیری، بیان کرده است که رفاه اجتماعی عبارت از مجموعه سازمان یافته‌ای از قوانین، مقررات، برنامه‌ها و سیاست‌هایی است که در قالب موسسات رفاهی و نهادهای اجتماعی به منظور پاسخگویی به نیازهای مادی و معنوی و تأمین سعادت انسان ارائه می‌شود تا زمینه رشد و تعالی او را فراهم آورد. بر این اساس و با توجه به همه تعاریف فوق، مفهوم رفاه اجتماعی عبارت است از مجموعه اقدامات ساختاری برای تأمین نیازهای مادی و معنوی افراد جامعه در جهت رفع مسائل اجتماعی و تقویت سرمایه اجتماعی.

برخی از موضوعات مرتبط با رفاه اجتماعی در جدول زیر آمده است:

جدول شماره ۵: سرفصل‌ها و موضوعات اصلی مرتبط با رفاه اجتماعی

موضوعات اصلی					سرفصل
امکانات زندگی	بهداشت و سلامت	پوشاک	خوراک	مسکن	نیازهای اساسی
			کسب و کار	آموزش	
فناوری اطلاعات و ارتباطات	حمل و نقل	محیط زیست	امنیت	حکمرانی	زیرساخت‌ها
بیمه اجتماعی روستائیان	بیمه بازنشستگی	بیمه بیکاری	بیمه تکمیلی درمان	بیمه پایه درمان	بیمه و حمایت اجتماعی
سازمان‌های حمایتی		محرومیت‌زدایی	اقشار خاص	یارانه	حمایت اجتماعی
سازمان‌های امدادی	پدافند غیرعامل	فوریت‌های پزشکی	فوریت‌های اجتماعی	امداد و نجات	امداد اجتماعی

تأمین اجتماعی در امور چهارگانه اجتماعی (رفاه اجتماعی، سرمایه اجتماعی، مسائل

اجتماعی و عدالت اجتماعی)

آنچه مسلم است دسته‌بندی موضوعات اجتماعی براساس الگوی «ساختار-هدف» قابلیت تجمیع همه موضوعات اجتماعی را در سرفصل‌های چهارگانه خود دارد و از سوی دیگر امکان نگاه سریع و از بالا به امور اجتماعی را فراهم می‌آورد؛ به طوری که با تعریف شاخص‌ها و بکارگیری آمارهای متناسب و به‌هنگام، امکان تحلیل امور اجتماعی در ابعاد کلان، میانه و خرد فراهم می‌شود. این تحلیل فراگیر یکی از ابزارهای مهم سیاست‌گذاری کلان و جامع است.

تأمین اجتماعی به عنوان یکی از ارکان رفاه اجتماعی شامل لایه‌های سه‌گانه بیمه اجتماعی، حمایت اجتماعی و امداد اجتماعی است. به نظر می‌رسد دغدغه‌مندی نظام

اسلامی و رهبر فرزانه انقلاب در خصوص رفع مشکلات معیشتی و رفاهی آحاد جامعه و جلوگیری از اتلاف منابع صندوق‌های بازنشستگی در بلندمدت منجر به پیگیری فرایند تدوین، تصویب و ابلاغ سیاست‌های کلی مرتبط در جهت حرکت به سمت تمدن اسلامی- ایرانی برای تحقق همین هدف والا شد که در این رابطه سیاست‌های کلی تأمین اجتماعی توسط مقام معظم رهبری پس از مشورت با مجمع تشخیص مصلحت نظام در تاریخ ۱۴۰۱/۰۱/۲۱ برای اقدام به رؤسای قوای سه‌گانه و رئیس مجمع تشخیص مصلحت نظام ابلاغ گردید. با تأملی کوتاه در ارکان سیاست‌های کلی مذکور اهداف کلان و جامعی قابل احصا است. "اهداف اصلی سیاست‌های کلی تأمین اجتماعی" عبارتند از: «ایجاد رفاه عمومی»، «حمایت از گروه‌های هدف خدمات اجتماعی» و «برطرف ساختن فقر و محرومیت» و مهمترین نکات این سیاست‌ها عبارتند از:

- یکسان‌سازی قواعد و مقررات بیمه‌ای؛
- متناسب‌سازی حقوق شاغلین، بازنشستگان و بیکاران؛
- رفع تبعیض در بهره‌مندی از منابع عمومی؛
- زدودن جلوه‌های فقر و آسیب‌های اجتماعی از محلات کم‌برخوردار؛
- حفظ قدرت خرید اقشار ضعیف جامعه؛
- کاهش فاصله طبقاتی با هدف‌مندی‌سازی یارانه‌ها؛
- ارائه خدمات برای تحکیم خانواده و فرزندآوری (پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری، ۱۴۰۱/۰۱/۲۱).

براساس ابلاغ مقام معظم رهبری، سیاست‌های کلی تأمین اجتماعی به‌منظور جامعیت دادن و انسجام‌بخشی به تلاش‌های نظام و ایجاد جهش در این زمینه ابلاغ شده و با توجه به اهمیت و جامعیت آن به‌عنوان یک سند بالادستی، تحقق آن مستلزم تغییرات اساسی در قوانین و مقررات جاری و تلاش‌های جدی در این عرصه است (پایگاه اطلاع

رسانی دفتر مقام معظم رهبری، ۱۴۰۱/۰۱/۲۱). همچنین تأملی کوتاه بر بندها و احکام مستتر در سیاست‌های کلی تأمین اجتماعی بیانگر همین جامعیت و فراگیری موضوعات سیاستی مورد نظر سیاست‌گذاران در ابعاد مختلف امور اجتماعی (اعم از رفاه اجتماعی، سرمایه اجتماعی، مسائل اجتماعی و عدالت اجتماعی) است که برای تبیین بیشتر موضوع در جدول زیر نسبت به تطبیق انواع بندهای سیاست‌های کلی تأمین اجتماعی با امور چهارگانه مورد بحث در پژوهش اقدام شده است.

جدول شماره ۶: تطبیق بندهای سیاست‌های کلی تأمین اجتماعی با امور اجتماعی

ردیف	شماره بند	متن سیاست کلی	محور/محورهای اصلی تمرکز
۱	مقدمه	ایجاد رفاه عمومی، بر طرف ساختن فقر و محرومیت، حمایت از اقشار و گروه‌های هدف خدمات اجتماعی از جمله بی‌سرپرستان، از کارافتادگان، معلولان و سالمندان و آنچه از اهداف رفاه و تأمین اجتماعی که در اصول ۳، ۲۱، ۲۸، ۲۹، ۳۱ و ۴۳ قانون اساسی آمده است، اقتضا می‌کند نظامی کارآمد، توانمندساز، عدالت‌بنیان، کرامت‌بخش و جامع برای تأمین اجتماعی همگان که برگرفته از الگوهای اسلامی- ایرانی و مبتنی بر نظام اداری کارآمد، حذف تشکیلات غیرضرور و رفع تبعیض‌های ناروا و بهره‌گیری از مشارکت‌های مردمی باشد، طراحی و اجرا شود و ترتیبات زیر در آن رعایت شود:	رفاه اجتماعی، سرمایه اجتماعی، مسائل اجتماعی، عدالت اجتماعی
۲	۱	استقرار نظام تأمین اجتماعی به صورت جامع، یکپارچه، شفاف، کارآمد، فراگیر و چندلایه.	رفاه اجتماعی
۳	۲	ایجاد یک سازوکار تخصصی و فرابخشی به منظور حفظ انتظام و انسجام امور مربوط، لایه‌بندی و سطح‌بندی خدمات، ایجاد وحدت رویه، اعمال نظارت راهبردی در تکوین و	رفاه اجتماعی، عدالت اجتماعی

ردیف	شماره بند	متن سیاست کلی	محور / محورهای اصلی تمرکز
		فعالیت سازمان‌ها و صندوق‌ها و نهادهای فعال در قلمروهای امدادی، حمایتی و بیمه‌ای و شکل‌دهی پایگاه اطلاعات، با رعایت ملاحظات امنیتی مربوط به نیروهای مسلح و دستگاه‌های امنیتی کشور.	
۴	۳	پایبندی به حقوق و رعایت تعهدات بین نسلی و عدم تحمیل طرح‌های فاقد تضمین مالی بین نسلی، تأمین منابع پایدار، رعایت محاسبات بیمه‌ای و تعادل بین منابع و مصارف و حفظ و ارتقای ارزش ذخایر سازمان‌ها و صندوق‌های بیمه‌گر اجتماعی به عنوان اموال متعلق حق مردم با تأکید بر امانت‌داری، امنیت، سودآوری و شفافیت با ایجاد سازوکار لازم.	رفاه اجتماعی، عدالت اجتماعی
۵	۴	اصلاح قوانین، ساختارها و تشکیلات سازمان‌ها و صندوق‌های بیمه‌گر اجتماعی در جهت تأمین عدالت و یکسان‌سازی قواعد و مقررات بیمه‌ای و جلوگیری از ایجاد و انباشت بدهی‌های دولت و رعایت قواعد بیمه‌ای و تأمین بار مالی تضمین شده و بین نسلی.	رفاه اجتماعی، عدالت اجتماعی
۶	۵	لایه‌بندی امور امدادی، حمایتی و بیمه‌ای و سطح‌بندی خدمات با رویکرد فعال دولت براساس وسع و استحقاق، به ترتیب ذیل:	رفاه اجتماعی، عدالت اجتماعی
۷	۵-۱	امور امدادی از محل پوشش بیمه‌ای، مشارکت‌های مردمی و مساعدت دولت.	رفاه اجتماعی، سرمایه اجتماعی
۸	۵-۲	امور حمایتی با هدف رفع فقر و آسیب اجتماعی و تضمین سطح پایه خدمات از محل منابع دولتی، عمومی و مردمی.	رفاه اجتماعی، عدالت اجتماعی، سرمایه اجتماعی
۹	۵-۳	امور بیمه پایه برای آحاد جامعه متناسب با وضع آنان از محل حق بیمه سهم بیمه‌شدگان،	رفاه اجتماعی و عدالت اجتماعی

ردیف	شماره بند	متن سیاست کلی	محور/محورهای اصلی تمرکز
		کارفرمایان و دولت.	
۱۰	۴-۵	امور بیمه‌های مازاد و تکمیلی از محل مشارکت بیمه‌شدگان و کارفرمایان با مشوق‌های مالیاتی و پشتیبانی حقوقی دولت در فضای رقابتی.	رفاه اجتماعی، سرمایه اجتماعی
۱۱	۵-۵	حفظ قدرت خرید اقشار ضعیف جامعه از طریق متناسب‌سازی مزد شاغلین، مستمری بازنشستگان و مقرری بیکاران.	رفاه اجتماعی
۱۲	۶-۵	اعمال رویکرد مناسب برای زدودن جلوه‌های آشکار فقر و آسیب اجتماعی از محلات کم‌برخوردار شهری و مناطق روستایی و عشایری.	رفاه اجتماعی، مسائل اجتماعی
۱۳	۶	بسط و تأمین عدالت اجتماعی، کاهش فاصله طبقاتی با هدفمندسازی یارانه‌ها، دسترسی آحاد جامعه به خدمات تأمین اجتماعی، توانمندسازی، کارآفرینی و رفع تبعیض‌های ناروا در بهره‌مندی از منابع عمومی.	رفاه اجتماعی، عدالت اجتماعی، مسائل اجتماعی
۱۴	۷	استقرار نظام ملی احسان و نیکوکاری و ایجاد پیوند میان ظرفیت‌های مردمی و دستگاه‌های موظف.	رفاه اجتماعی، سرمایه اجتماعی
۱۵	۸	ارائه خدمات لازم به منظور تحکیم نهاد خانواده و فرزندآوری.	سرمایه اجتماعی
۱۶	۹	الزام به تهیه پیوست تأمین اجتماعی برای طرح‌ها و برنامه‌های کلان کشور.	رفاه اجتماعی، عدالت اجتماعی، سرمایه اجتماعی

مأخذ: محقق ساخته با استناد به سیاست‌های کلی تأمین اجتماعی (ابلاغی مقام معظم رهبری)

جایگاه و اهمیت موضوعات مرتبط با امور اجتماعی در نظر سیاست‌گذاران مجمع تشخیص مصلحت نظام در انواع سیاست‌های کلی نظام تجلی یافته به گونه‌ای که

پژوهش‌های کمیته امور اجتماعی آن نهاد با محوریت بررسی احکام و بندهای انواع سیاست‌های کلی نظام ابلاغی مقام معظم رهبری (طی سال‌های ۱۳۷۲ تا ۱۴۰۱)، بیانگر وجود بیش از ۳۵۰ بند سیاستی است که در آنها به مفاهیم مرتبط با حوزه اجتماعی اشاره شده است. در پایان توصیه می‌شود با توجه به تأکیدات فراوان سیاست‌گذاران بر امور اجتماعی - به عنوان یکی از ارکان اصلی برنامه‌های توسعه - تعریف، تشریح و شاخص‌سازی برای بندهای متنوع و متعدد حوزه اجتماعی در انواع سیاست‌های کلی نظام مورد توجه پژوهشگران قرار گرفته و راهکارهای متناسب با اجتماعی‌سازی این سیاست‌های کلی در دستور کار سیاست‌گذاران، قانون‌گذاران و دست‌اندرکاران اجرایی کشور قرار گیرد.

منابع

- آئین‌نامه تشکیل شورای اجتماعی کشور (۱۳۸۰)، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، بازیابی در آذرماه ۱۴۰۰ از وبسایت:

<https://rc.majlis.ir/fa/law/show/121315>

- اخوان کاظمی، بهرام (۱۳۷۸)، مقدمه‌ای بر جایگاه عدالت در اندیشه‌های سیاسی اسلام، فصلنامه پژوهشی دانشگاه امام صادق (ع)، شماره ۱۰، صص ۷-۳۳.

- انجمن جامعه‌شناسی ایران (۱۴۰۰)، بازیابی در آذر ۱۴۰۰ از وبسایت

<http://isa.org.ir/>

- پایگاه اطلاع رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت الله العظمی سیدعلی خامنه‌ای (مدظله العالی) - مؤسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی، ابلاغ سیاست‌های کلی تأمین اجتماعی، بازیابی در فروردین ۱۴۰۱ از وبسایت:

<https://farsi.khamenei.ir/news-content?id=50009/1401/01/21>

- پایگاه اطلاع رسانی مجمع تشخیص مصلحت نظام:

<https://www.maslahat.ir/index.jsp?fkeyid=&siteid=3&pageid=367>

- چلبی، مسعود (۱۳۸۶). جامعه‌شناسی نظم: تشریح و تحلیل نظم اجتماعی، تهران: نشر نی.

- حیدری، علی و همکاران (۱۳۹۹)، سند پشتیبان سیاست‌های کلی تأمین اجتماعی، ویرایش نهم، کارگروه تدوین سیاست‌های کلی تأمین اجتماعی.

- خسروی، مصطفی (۱۳۹۸). سرمایه اجتماعی گامی به سوی توسعه اجتماعی، مجله پژوهش و مطالعات علوم اسلامی، سال اول، شماره ۵.

- دفتر برنامه‌ریزی آموزش عالی (۱۴۰۰). دفتر برنامه‌ریزی آموزش عالی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، بازیابی در آذرماه ۱۴۰۰ از وبسایت:

<https://www.msrt.ir/fa/grid/283/%D9%84%DB%8C%D8%B3%D8%AA-%DA%A9%D8%A7%D9%85%D9%84->

[/D8%B1%D8%B4%D8%AA%D9%87-%D9%87%D8%A7](https://www.msrt.ir/fa/grid/283/%D9%84%DB%8C%D8%B3%D8%AA-%DA%A9%D8%A7%D9%85%D9%84-%D8%B1%D8%B4%D8%AA%D9%87-%D9%87%D8%A7)

- رشاد، علی اکبر (۱۳۹۰). منطق طبقه‌بندی علوم انسانی، همایش تحول در علوم انسانی، بازیابی در آذرماه ۱۴۰۰ از وبسایت:

<https://rashad.ir/?p=1470>

- زاهدی اصل، محمد (۱۳۷۳). مفاهیم رفاه اجتماعی و تأمین اجتماعی (مجموعه مقالات سمینار جامعه‌شناسی و توسعه)، چاپ اول، جلد دوم، تهران: سمت.

- زاهدی اصل، محمد (۱۳۸۱). مبانی رفاه اجتماعی، چاپ اول، تهران: انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی.

- ساروخانی، باقر (۱۳۸۰). درآمدی بر دایره‌المعارف علوم اجتماعی، جلد دوم، تهران: کیهان.

- شارون، جوئل (۱۹۷۹). ده پرسش از دیدگاه جامعه‌شناسی، ترجمه منوچهر صبوری (۱۳۹۷)، تهران: نشر نی.

- کرمانی نصرآبادی، محسن و غفرانی، فهیمه (۱۳۹۹)، کمیسیون اجتماعی؛ وظایف، اختیارات و اولویت‌های پیشنهادی، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، شماره ۱۷۰۶۱.

- عبداللهی، محمد (۱۳۸۳). طرح مسائل اجتماعی در ایران؛ اهداف و ضرورت‌ها، مجموعه مقالات بررسی مسائل اجتماعی ایران، انتشارات دانشگاه پیام نور.

- عبداللهی، محمد (۱۳۸۶). مسائل و راه‌حل‌های سنجش و تحلیل سرمایه اجتماعی در ایران، فصلنامه علوم اجتماعی، شماره‌های ۳۸ و ۳۹.

- علیخانی، علی اکبر و همکاران (۱۳۸۸). درآمدی بر نظام سیاسی عدالت در اسلام، تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی.
- فرجی آرپناهی، زهرا و همکاران (۱۳۹۹). تحقق رویکرد عدالت اجتماعی از دیدگاه قرآن کریم و روایات، علوم اسلامی انسانی، ص ۲۶-۱۹.
- کارنوش اندیشکده امور اجتماعی، جمعیت و نیروی انسانی (۱۳۹۲). مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، بازیابی در آذرماه ۱۴۰۰ از وبسایت:
<https://olgou.ir/index.php/fa/-۲۴-۱۰-۱۶-۱۱-۲۰۱۳/۴۳-۴۲-۱۹-۲۹-۰۱-۲۰۱۲>
 ۴۶-۲۰-۰۷-۲۶-۰۷-۲۰۱۳/۲۰
- ماکارو، دیوید (۱۳۷۸). رفاه اجتماعی (ساختار و عملکرد)، ترجمه محمدتقی جغتایی و فریده همتی، تهران: انتشارات دانشگاه علوم بهزیستی و توان‌بخشی.
- محمودآبادی، زینب (۱۳۹۶). معرفی کتاب مجموعه مقالات گزارش وضعیت اجتماعی کشور، مسائل اجتماعی ایران، بهار و تابستان ۱۳۹۶، صص ۱۹۷-۲۰۵.
- موسسه رحمان (۱۴۰۰). پیشینه تاسیس، بازیابی در آذرماه ۱۴۰۰ از وبسایت:
<http://rahman.org.ir/>
- موسوی، میرطاهر (۱۳۹۷). دومین گزارش وضعیت اجتماعی ایران (جلد اول)، تهران: آگاه.
- میری، سیدجواد (۱۳۹۶)، امر اجتماعی به رسمیت شناخته نمی‌شود: نسبت امر سیاسی و امر اجتماعی، خبرگزاری مهر، کد خبر ۴۱۹۴۴۳۶، بازیابی در آذرماه ۱۴۰۰ از وبسایت:
mehrnews.com/xKFX
- “Social.” Merriam-Webster.com Dictionary, Merriam-Webster,
<https://www.merriam-webster.com/dictionary/social>. Accessed 15
 Dec. 2021.